

TASAVVUFİ DEĞERLERİN VE DUYGULARIN OLUŞUMUNDA ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

Esma Sayın*

Öz

İlahî isimler vesilesiyle insan, yaşayışının her anında ilahî olanla kendisi arasında bir bağ kurma imkânına kavuşur. Esmâü'l-Hüsnâ'nın en açık özelliklerinden birisi, Allah ile insan, insanla Allah ilgisini düzenlemek ve bağını sağlamaktır. İlahî isimler, taşıdıkları sınırsız anlamlar sayesinde, insanlığın dinî hayatını en fazla tehdit eden Allah'ı unutmak durumuna engel olurlar. Onlar, insanın Allah ile olan bağlarını canlı tutarlar; hayatı anlamlı kılarlar; manevî hayatı canlandırır. Kur'ân-ı Kerîm, ilahî isimlerin bağlantılarıyla, insanı Allah ile bağlantıya yönlendirir; o, insanın aradığı her şeyin O'nun katında olduğunu insana gösterir. Böylece bu isimler, insanlığın anlayışı için, mümkün olan en yüksek seviyede, Allah'ı tanıma olan marifetullahı gerçekleştirir. Allah Teâlâ, ilahî ahlâkla ahlâklanma ve ilahî isimlerin yansımalarını duygularında ve manevî yaşamlarında tecrübe etme yeteneğini insanlara vermiştir. Eğer Allah Teâlâ, bu yeteneği insana vermemiş olsaydı, ona bu isim ve sıfatlarını açıklamaz ve o sıfatların gereğince davranmayı şart koşmazdı. Aslında ilahî isimlerin bir müminin davranışlarına yansımaları ilahî bir emirdir. İnsan, ilahî olan isimleri ne kadar manevî yaşantısında, duygularında, ahlâkında, bilgisinde ve varlığında yansıtabiliyorsa insanın Allah algısı da ilahî isimleri bilme nispetinde olacaktır. İlahî isimlerin tecellîlerinin yansımaları, insanda ne kadar genişler; büyür ve derinleşirse, ilahî ahlâkla bağlantılı hal ve davranışları da buna paralel olarak büyür. Bu makalede biz, insanın manevî ve psikolojik yapısının oluşumunda esmâü'l-hüsnâ'nın etkilerini ele alacağız. Bu bağlamda biz, Allah'ın isimleri ve sıfatları açısından sevgi ve aşk, şefkat, doğruluk ve istikâmet, tevekkül ve güven, tevbe ve affetme, adalet ve istikâmet, sabır, şükür ve tevâzu duygularının oluşumunda etkili olan isimler konusunu araştıracağız.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Esmâü'l-Hüsnâ, Allah'ın isimleri, Değerler, Duygular.

AL-ASMA AL-HUSNA (NAMES OF ALLAH) IN THE FORMATION OF MYSTIC VALUES AND EMOTIONS

Abstract

Through divine names, man has the opportunity to establish a bond between himself and the divine at every moment of his life. One of the clearest features of al-Asma al-Husna is to regulate and establish the

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tasavvuf Anabilim Dalı.

e-mail: esmasayin16@gmail.com, **ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-9420-700X>

Atıf/Citation: Sayın, Esma. "Tasavvufî Değerlerin ve Duyguların Oluşumunda Esmâü'l-Hüsnâ". *BAiD* 16 (Aralık 2022), 311-328.

relationship between God and man, and between man and God. Divine names, which have unlimited meanings, prevent people from forgetting Allah, which threatens the religious aspect of people the most. They keep man's ties with God alive; they make life meaningful; revive spiritual life. The Qur'an establishes a connection between man and God through divine names and shows man that everything a man needs is in His presence. Thus, these names realize the ingenuity of knowing God, at the highest possible level, for the understanding of humanity. Allah Almighty has given people the opportunity to be moral through divine morality. He also gave people the ability to experience the reflections of divine names in their emotions and spiritual lives. If Allah did not want to give this ability to human beings, He would not have explained these names and attributes to them and would not have made it a condition to act in accordance with those attributes. In fact, the reflection of divine names on a believer's behaviour is a divine command. A person should be able to reflect the divine names in his spiritual life, emotions, morals, knowledge and existence. To the extent that man can achieve this, the perception of God will be in proportion to knowing the divine names. The more the reflection of the manifestations of divine names expands, grows and deepens in man; His states and behaviours related to divine morality also grow in parallel with this. In this article, we will discuss the effects of al-asma al-husna on the formation of the spiritual and psychological structure of man. In this context, we will investigate the names that are effective in the formation of the feelings of love and affection, compassion, truth and direction, trust and trust, repentance and forgiveness, justice and direction, patience, gratitude and humility in terms of the names and attributes of Allah.

Keywords: Mysticism, al-Asma al-Husna, Names of Allah, Values, Emotions.

Giriş

Allah'a kıyasla insanlar, asla mutlak yücelik sahibi değillerdir. İnsanların sahip oldukları değer, kullukları ve ahlâkî değer yargıları oranındadır. İnsanların en olgunu, Rab Teâlâ'ya yakın olanıdır.¹ Bu durumda bir varlık kime yakın ise, O'nun özelliklerini üzerinde taşır.

Allah Teâlâ, yarattığı eserlerle isimlerine; isimleriyle sıfatlarına ve sıfatlarıyla da kendisinin varlığına işaret etmiştir.² İnanan insan, ilahî isimleri şahsında yansıtıkça, Allah'ın insana vermiş olduğu duru fitratını kirletmediği için yaratılışını Allah'ın istediği hale getirmiş olur. Bu şekilde Allah'ın isimlerinin gereğince yaşayan bir mümin, ahlâklı mümin diye vasıflandırılır.

Allah'ın isimlerinin mutlaklığı içinde her birey, kendine ait bireysel yetkinliğini diğerinden farklı bir şekilde gerçekleştirme imkânına sahiptir. Bu bağlamda Allah'ın sıfatları; çeşitli, birbirine karşıt ve uyumludur. Bu sebeple varlığın durumu, O'nun sıfatlarının özelliklerine göre, farklılık ve uyum arz eder. Allah'ın isimlerindeki farklılıklar, insana nispetlidir.³ Yani Allah'ın isim ve sıfatları ne kadar çok, birbirinden farklı ve zenginse, insanın karakter ve kişilik yapıları da bir o kadar farklı ve zengindir.

¹ Muhammed Ebû Hâmid Gazâlî, *İhyâ-ı ulûmi'd-dîn* (Kâhire: Müessesetü'r-Riclibî, 1997), 17.

² Atâullah İskenderî, *el-Hikemü'l-ataiyye* (şerh. Muhammed Saîd Ramazan Bûtî), (Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 2001), 24.

³ Abdülkerim b. İbrahim Cilî, *el-İnsanü'l-kâmil*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyyeti, 1997), 54.

1. İnsanın Manevî ve Psikolojik Yapısının Oluşumunda Esmâ'ül-Hüsnâ

Allah'ın isimlerinin insanın duygularına, davranışlarına ve ruh dünyasına yansımaları, Allah Teâlâ'nın isimlerinden birisinin kulun gönlünde yer etmesidir. Böyle bir yansımaları hisseden bir kul, o ismin nurları ve etkisi altında hayrete düşer. Allah'ın sıfatlarının insanın duygularına, davranışlarına ve ruh dünyasına yansımaları, Allah Teâlâ'nın sıfatlarından birinin kulun kalbinde ortaya çıkmasıdır. Allah'ın fiillerinin insanın duygularına, davranışlarına ve ruh dünyasına yansımaları, Allah Teâlâ'nın fiillerinden birinin kulun kalbinde açılmasıdır.⁴

İnsan-ı kâmil, Allah'ın isim, sıfat ve fiillerinin en mükemmel biçimde kendisinde yansıdığı bir insandır. Bu nedenle o, ilahî isim ve sıfatların kendisinde yansıdığı yegâne varlıktır. İnsan-ı kâmil, âlemin ruhu; âlem de, onun suretidir. Kâmil insan, Allah'ın sıfat ve isimlerinin aynasıdır.

Tasavvufî düşüncede insan, Allah'ın isim ve sıfatlarını en güzel şekilde yansıtan bir "ayna" gibidir. Bu noktada insanı varlıklar düzeninde en kıymetli yapan sebeplerden birisi de her insanın Allah Teâlâ'nın güzel isimleri için bir tecellîgâh olarak yaratılmasıdır.⁵ Bu nedenle insan kâinatta ilahî isim, sıfat ve fiilleri ahlâkında ve davranışlarında en yüksek oranda yansıtabilen bir varlıktır. Bu bağlamda insan, yaratılanların en değerlisi olup ahlâk ve davranış olarak en olgun seviyeye çıkabilir.⁶ Bu nedenle insanda duyguların ve ahlâkın oluşumunda ilahî isimler çok etkilidir.

2. Allah'ın İsimleri ve Sıfatları Açısından Değerler

2.1. Sevgi ve Aşk Duygusunun Oluşumunda Etkili Olan İsimler

Muhabbet denilen sevgi, sevginin en samimi halidir. Sevginin en yüksek olduğu noktada da, aşk ortaya çıkar.⁷ Bu bağlamda sevgi ve aşk duygusunun oluşumunda Vedûd ve Velî isimleri çok etkilidir.

Vedûd isminin anlamı, Allah Teâlâ'nın kendisine itaat eden kullarını sevmesidir. Bu ismi okumaya devam edenler arasındaki anlaşmazlıklar

⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Mavi Yayınları, 2001), 515.

⁵ Mahmut Erol Kılıç, *Tasavvufa Giriş* (İstanbul: Sûfi Kitap, 2012), 49.

⁶ Ahmet Öğke, "İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'inde Ayna Metaforu", *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 10/23 (2009), 78.

⁷ Mevlânâ Celâleddîn Rumî, *Mesnevî-i mânevî*, thk. Reynold A. Nicholson (Tahran: İntişârât-ı Hermes, 2003), 78.

çözülür.⁸ Vedûd ismi, O'nun zatının hem sevmeye hem de sevilmeye layık olduğunu gösterir. Bu nedenle ayet-i kerimedeyse, “Allah, onları sever; onlar da Allah'ı severler.”⁹ buyrulmuştur.

Vedûd olan Allah, hem seven ve hem de sevilendir. Bu noktada Allah ile kul arasındaki sevginin karşılaştırılması imkânsızdır. Allah Teâlâ'nın sevgisi, kusursuz ve tam iken insanın sevgisi, yüzeysel ve basittir. Vedûd ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul, Rabbini ve Rabbi'nin sevilmesini emrettiği kimseleri severken kararlı olan bir kuldur.¹⁰

Vedûd isminin yansımalarıyla insan, hem Rabbini seven hem de Rabbi tarafından sevildiğini hisseden bir kul olduğu için ilahî aşk hissedebilir. Bu noktada gerçek aşk, Allah aşkıdır. Allah'ı gerçekten seven kişi, O'nun yarattıklarını da aynı şekilde sever. Yaratan'dan ötürü yaratılanı sever.

Gerçek aşk, bütün varlıkları Allah için sevmektir. Bundan dolayı mecâzî aşk denilen Allah dışındaki varlıkları Allah için sevmek, çok önem arz eder.¹¹ Vedûd isminin etkisiyle kişi, hem sevme hem de sevilme duygusunun manevî enerjisini en yüksek düzeyde yaşadığı için onun ruh dünyasına muhabbet duygusu yerleşir. Bu anlamda gerçek muhabbet, sevmek için sebep aramaksızın Rab Teâlâ'yı sevmektir.¹²

Vedûd isminin manevî enerjisiyle insan, Allah Teâlâ'nın sevgisinin kusursuz; O'nun sevgisine kıyasla kendi sevgisinin eksik ve kusurlu olduğunu fark ettiği için dış dünyanın geçici heveslerinden soyutlanır ve kendi iç dünyasında daha da derinleşebilir. Bu sevme hali, insanı daha yüce bir varlık haline getirebilir. İnsan, kendisini bu seviyeye çıkardığında her şeye rızâ gösterir.

Vedûd ismi, Allah'ın sevgisinin insanın ruh dünyasında daha da derinleşmesine neden olur. Sevginin en derinleştiği noktada, aşk ortaya çıkar. Aslında aşkın amacı, bizzat Allah'tır. Bunun için aşk, öyle bir alevdir ki yükseldiği zaman her şeyi yakar, sadece Allah kalır. Kâinattaki bütün varlıklar, Allah'ın aşkı ile

⁸ Mehmet Nuri Şemsüddin Nakşibendî, *Miftâhü'l-kulûb* (İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1330), 497.

⁹ Mâide, 5/54.

¹⁰ Müfit Selim Saruhan, *İslam Ahlâk Esasları ve Felsefesi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2013), 98.

¹¹ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2004), 65.

¹² Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, 405.

canlıdırlar. Varlığın yolu, yüceler yücesi olan Allah'a kavuşmayla biter.¹³ Kâinattaki dinamizmin kaynağı da, aşktır. Aynı zamanda ilâhî aşk, diğer aşk çeşitlerinin de kaynağıdır. Allah'ın kâinatı yaratması, bu ezeli aşkın bir eseridir.

Sevgi ve aşk duygusunu oluşturan bir diğer isim olan Velî ismi ise, sözlükte düşmanın zıddıdır. Velî, Allah'a dost veya Allah için dost olan kişi demektir. Tasavvuf kavramı olarak velî; Allah ile meşgul olan, O'nu arzu edip O'na ulaşmaya çalışandır. Velî isminin yansımasıyla insan, hem Rabbine dost hem de bütün insanlara dost olduğu için kendisiyle Allah ve diğer insanlar arasında ilahî merkezli bir sevgiyi ve aşkı yaşar.

Velî, iman sahibi herkesin dostluğunu kazanmış bir kimsedir. Dolayısıyla Velî isminin anlamı, Allah Teâlâ'nın kullarına dost olmasıdır. Allah'ın Velî isminin manevî enerjisini hissedenden bir kul, Allah Teâlâ'nın kendisine dost kabul ettiği iyi ve inanan bir kuldür. Velî ismiyle insan, ilahî sevgi ve aşkı etkili bir şekilde yaşar.¹⁴ Vedûd isminin yansımasıyla gerçek sevgili Allah olduğuna göre bütün sevgileri, O'nun sevgisinin merkezinde yaşamaktır.

2.2. Şefkat Duygusunun Oluşumunda Etkili Olan İsimler

Şefkat, insanlara ve bütün varlıklara severek ve merhamet ederek davranmaktır. Her insan, kendi rahmet ve merhamet hissesini kendi yaradılışı ölçüsünde Allah Teâlâ'nın Rahmân isminden alır.¹⁵ Mesela varlıkta rahmetin bulunması, zorunlu; öfkenin bulunması ise, geçicidir.¹⁶ Rahmân ve Rahîm ismi ise, Allah Teâlâ'nın ahirette ve dünyada merhamet etmesi, bağışlaması, sevmesi, sahip çıkması ve rahmet etmesi anlamındadır. Bu bağlamda şefkat duygusunun oluşumunda Rahmân ve Rahîm isimleri çok etkilidir.

Rahmân ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kişi, âlemlere rahmet olanın Rabbi olduğunu bilen bir kimsedir. Bu kulun rahmeti, manevî yeteneği ölçüsünde olacaktır. Bu anlamda Allah Teâlâ, şöyle buyurmuştur: "*Seni âlemlere rahmet olarak gönderdik.*"¹⁷ Âlemlere rahmet ifadesi, ayırım yapmadan bütün âlemleri içerir. Bu anlamda mikrokozmoz, makrokozmoz,

¹³ Mehmet Aydın, *Mevlânâ ve Sufizm* (İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2007), 162.

¹⁴ Seyyid Cafer Seccâdî, *Ferheng-i Lüğât ve Istilahât ve Tabirât-i İrfânî* (Tahrân: Kitâbhâne-i Tahûrî, 1983), 396.

¹⁵ Tosun Bayrak, *Esmâü'l-Hüsna* (İstanbul: Sufi Kitap Yayınları, 2012), 47.

¹⁶ Abdülkerim b. İbrahim Cilî, *el-İnsanü'l-kâmil* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmîyyeti, 1997), 38.

¹⁷ Enbiyâ, 21/107.

görünen ve görünmeyen âlemlerin tamamı, Allah Teâlâ'nın rahmetinden kendilerine ikram edilen payı alırlar.

Her insan, kendi rahmet ve merhamet hissesini kendi yaradılışı ölçüsünde Allah Teâlâ'nın Rahmân isminden aldığı için, Rabbi'nin rıza ve sevgisini kazanır. Her insan, kendi rahmeti ve merhameti ölçüsünde, Allah Teâlâ'nın sınırsız rahmeti ve merhametiyle kuşatılır. Böylece O'nun sevgi ve rızasına kavuşur. Tasavvufî anlamda rızâ ise, ilâhî hüküm karşısında kulun itirazsız boyun eğmesidir.

Merhamet duygusu, sevgi duygusunun sultanı olduğu için her insan, Rahmân isminin yansımasıyla taşıdığı şefkat ve sevgi duygusunun gücüyle, Rabbi'nin rızasını ve sevgisini kendisinin üzerine bir mıknatıs gibi çeker. Aynı zamanda Rahmân isminin yansımasıyla her insan, bütün varlıklara merhamet, sevgi ve hoşgörü duygularıyla davranır.

Rahîm isminin yansımasıyla insan, sevginin ve merhametin en yücesini yaşayacağı için yüceltme ve saygıyla içi içe sağlıklı bir sevgi duygusunu tecrübe eder.¹⁸ Böylece o, gerçek sevgili olan Allah Teâlâ ile ideal yakınlığı ve bütünleşmeyi yakalar. Rahman ve Rahîm isimlerinin yansımasıyla insan, bütün varlıklara da bu merhametin gereğince hoşgörüyle ve sevgiyle davranır.

Kalbin Allah ile mutlu olması ve huzur bulması, dünya nimetlerinden hiçbir şeye benzemez. Böylesi bir mutluluk, hiç kuşkusuz kulu Allah Teâlâ'nın yolunda yürümeye ve O'nun rızasına ermeye sevk eder.¹⁹ Bu noktada Rahîm ismini üzerinde taşıyan bir insan, Rahîm isminin yansımasıyla Allah'ın rahmetini, Allah adına O'nun kullarından esirgemeyen bir kuldur. Bu kulun gönlünde, bütün insanlara ve varlıklara karşı şefkat, sevgi, merhamet ve bağışlama hisleri canlanır.

2.3. Doğruluk ve İstikâmet Duygusunun Oluşumunda Etkili Olan İsimler

Doğruluğun özü ve kaynağı olan istikâmet; kişinin inancının, niyetinin, düşüncelerinin, işlerinin ve davranışlarının; hakikate, adalete ve gerçeğe uygun olmasıdır. Doğruluk, öncelikle söz ve ifadelerinde 'gerçeği' söylemektir. Sözde doğruluk, doğru olduğuna inandığı gerçekleri olduğu gibi ifade etmek

¹⁸ Abdürrezzak Kâşânî, *Istilahâtü's-Sûfiyye, Letâifu'l-A'lâm fi İşarâtı Ehli'l-İlhâm*, thk. Muhammed Kemâl İbrahim Cafer (Mısır: el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Amme, 1981), 108.

¹⁹ İbn Kayyım Cevziyye, *Medâricü's-salikîn* (Beyrût: Darü'n-Nifâs, 1979), 61.

demektir.²⁰ Doğruluğun bir diğer boyutu ise, söz ve davranışlar arasında bir tutarlılığın olmasıdır.

Allah, Hâdî ismiyle hidayete erdiren ve doğru yolu gösterendir. Hâdî isminin yansımalarıyla insan, başka insanlara doğruluk kaynağı ve yol rehberi olmalıdır. Hidayet, âlemin yaratılmış olduğu asla uygun şekilde varlığını devam ettirme gayretidir. Yani varlığın, yaratılmış olduğu fitrata uygun bir şekilde kullanılması ahlâkî bir erdemdir.²¹ Böylece Hâdî isminin yansımalarıyla insan, değerler sistemi olan vicdanında olumsuz izler bırakan her türlü günahı terk ettiği gibi şüpheli şeyleri de bırakır.

Hâdî ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul, Allah Teâlâ'nın bildirilmesini emrettiği şeyleri O'nun kullarına aktaran doğru bir insandır. Bu kul, Allah Teâlâ'nın emrettiği şekilde insanlara doğruyu gösterir. Hz. Peygamber, Hâdî isminin kendisinde yansıdığı bir kuldür. Hz. Peygamber'in vârisleri olan hidâyet rehberleri ise, dolaylı olarak Hâdî ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan kullardır.²²

Hâdî isminin yansımalarıyla insan, peygamberin diliyle konuşan, doğruyu söyleyen ve doğru davranan bir kişi olduğu için istikâmet anlayışına odaklanır. Böylece Hâdî isminin yansımalarıyla insan, Allah'ın kendisine hidayeti ikram etmesi vesilesiyle O'na sevgiye dayalı itaat ve doğruluk duygusu içerisinde bağlanır. Doğruluk ve istikâmet duygusunun oluşumunda etkili olan Hâdî ismiyle anlamsal yakınlık açısından benzer olan bir diğer isim, Reşîd ismidir. Reşîd ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul, hidayet olmuş ve doğru yolu bulmuş bir kimsedir.

Nitekim Hz. İbrahim hakkında şöyle buyrulmuştur: *"İbrahim'e rüşdünü verdik"*²³ Bu nedenle Reşîd ismini üzerinde taşıyan insanlar, diğer insanları doğru davranışa yönlendirmekle sorumludur. Böylece bu kullar, insanları Allah'a ve O'nun doğru yoluna yönlendirerek onlara dünyevî ve uhrevî faydaları göstermişlerdir.²⁴

²⁰ İsmail Ankaravî, *Minhâcü'l-fukârâ* (İstanbul: Rıza Efendi Matbaası, 1869), 254.

²¹ Saruhan, *İslam Ahlâk Esasları ve Felsefesi*, 94.

²² Kâşânî, *İstilahâtü's-Süfiyye*, 129.

²³ Enbiyâ, 21/51.

²⁴ Seccâdî, *Ferheng-i lügât ve istilahât ve tabirât-i irfânî*, 231.

2.4. Tevekkül ve Güven ve Duygusunun Oluşumunda Etkili Olan İsimler

Tevekkül, Allah Teâlâ'nın huzurunda şüphesiz teslimiyet ve güven duygusudur. O'nun verdiğine şükretmek, vermediğine ise sabretmek, tevekkülün gerekliliklerindedir. Allah'a güven duygusu olan tevekkülün yanında diğer varlıklara da güveni oluşturan isimler, Vekîl ve Velî isimleridir.

Vekîl ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul Allah Teâlâ'nın "*Benden başkasını vekîl edinmeyiniz.*"²⁵ âyetini fark ettirdiği bir kuldür. Vekîl, iman sahibi herkesin dostluğunu kazanmış bir kimsedir. Allah dışındaki her vekil, ihanet edebilir veya vekâletini aldığı kimsenin işleri hususunda yanlış işler yapabilir. Ancak Allah için böyle bir hata, asla söz konusu değildir.

Vekîl isminin dayandığı tevekkül, 'hayatı bir güne indirip' yarının endişesini gönülden silmektir. Kulun kendisini Allah Teâlâ'nın ilâhî iradesine teslim etmesidir. Yani tevekkül anlayışı, insanın 'yarın halim ne olacak' diye kendisine soru sormaksızın gelecek endişesini kalbinden atarak -dertsiz bir adam gibi- hayatı yaşamasıdır.

Tevekkül sahibi bir insan, annesinin memesinden başka sığınacak bir yer bilmeyen bebek gibidir.²⁶ Aynı şekilde o, Rabbine giden yoldan başkasını tanımaz. Bu noktada tevekkül sahibi bir kişi de, Allah'ın şefkat ve merhametine o kadar çok güvenir ki, annesinin memesinden başka sığınacak bir yer bilmeyen emzikli bir bebek gibi olur.

Tevekkül, dünya ve âhiret hazlarının gitmesi sebebiyle nefsin ölmesi olup her şartta kulun Allah Teâlâ'ya güvenmesidir.²⁷ Vekîl ismiyle çok güçlü anlamsal bir bağa sahip olan Velî ismi, insanda Allah'a karşı manevî çekim gücü denilen cezbe halini meydana getirir. Çünkü Allah, hem kuluna gerçek bir dost; hem de ona ihanet etmesi düşünülemeyecek tek vekildir.²⁸ Böylece Vekîl ve Velî isimlerinin yansımalarıyla Allah'a güven duygusunun sonucunda insan, temel güven duygusunu insanlara ve diğer varlıklara da yansıtabilir.

²⁵ İsrâ, 17/2.

²⁶ Ebû Bekir Muhammed Kelâbâzî, *Tarruf li mezhebi ehli't-tasavvuf* (Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1980), 151.

²⁷ Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *Lümâ fi tarih't-tasavvufi'l-İslamiyyi* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyyeti, 2001), 43.

²⁸ İsmail Hakkı Bursavî, *Ferâhu'r-Rûh Muhammediye Şerhi*, haz. Mustafa Utku (Bursa: Uludağ Yayınları, 2004), 266-267.

2.5. Tevbe ve Affetme Duygusunun Oluşumunda Etkili Olan İsimler

Tevbe, her türlü pişmanlıklardan ve hatalardan Allah Teâlâ'ya dönmek ve yönelmek olduğu için insanın kalbindeki hatalardan ve günahlardan vazgeçme hususundaki ısrar düğümünü çözer. Bu noktada tevbe ve affetme duygusunun oluşumunda Tevvâb ve Ğaffâr isimleri çok önemlidir.

Allah'ın Ğaffâr ismi sevabın güzelliği ile günahın çirkinliğini örten demektir. Günahın affı için, sevap olmalıdır. Kul günah işler, sonra güzel işlerde bulunur, tevbe eder, sevabı ve tevbesi, onun günahının affına sebep olur. Yani iyi niyetli ve iyiye yönelen kişiler, Allah tarafından bağışlanır. Kötüler ve kötülüğe devam edenler ise, Allah tarafından bağışlanmaz.

Ğaffâr isminin yansımasıyla sevabının güzelliğinin peşinden giden ve günahının çirkinliğinden dolayı Allah'a sığınan bir insan, tevbe anlayışını hayatına taşır. Çünkü gerçek tevbe, Allah dışındaki her şeyden tevbe etmektir.²⁹ İnsan gerçek anlamda tevbe anlayışını yakaladığında Ğaffâr isminin yansımasıyla -Allah Teâlâ dışında- kalbine gelen düşüncelerden bile tevbe eder ve güzel anlamda yenilenir.³⁰

Tevbesini samimi bulmayarak tevbesindeki eksikliğinden dolayı tevbe eden bir kişi, Ğaffâr isminin yansımasını ruh dünyasında yaşamaktadır.³¹ Tevvâb ve Ğaffâr isminin yansımasıyla tevbe anlayışını içselleştiren bir kulun diğer insanları da bağışlaması mümkün olur. Bu noktada bu isimlerinin yansımasıyla ortaya çıkan tevbe anlayışı sayesinde insan, günahkârlık duygusundan korunur.

Günahkârlık duygusuna sahip kişiler, şeytanın baskısı ve telkinleriyle zorlandıkları düşüncesiyle içsel huzursuzluk yaşarlar.³² Buna karşılık bu isimlerin yansımasıyla ortaya çıkan tevbe istiğfar, övgü, bağlılık ve devamlılıkla Allah Teâlâ'ya layık olan yüceltme ve Yüce Yaratıcıyı hatırlama durumunu kişiye sunar.³³ Böylesi bir kişi Ğaffâr ve Tevvâb isimlerinin yansımasıyla diğer insanları da bağışlamayı ve affetmeyi öğrenir.

²⁹ Tûsî, *Lümâ fi tarihi't-tasavvufi'l-İslamiyyi*, 43.

³⁰ Ebû Hafs Sühreverdî, *Avârifü'l-maârif* (Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyyi, 1966), 76.

³¹ Atâullah, İskenderî, *el-Hikemü'l-ataiyye*, şerh. Muhammed Saîd Ramazan Bûtî (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2001), 130.

³² Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011), 230.

³³ Râğıb el-İsfahanî, *el-Müfredât fi'l-garibi'l-Kur'ân* (İstanbul: Karaman Yayınları, 1986), 86.

2.6. Adalet ve İstikâmet Duygusunun Oluşumunda Etkili Olan İsimler

Âdl ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul, kullar arasında adaletle davranan ve her hak sahibinin hakkını veren bir kimsedir. Bu kul, sadece Hakk'a, Hak vasıtasıyla ve Hak için yönelen bir kuldur. Âdl isminin yansımalarıyla sadece Allah Teâlâ'ya hak ve adaletin uygulanması için yönelen bir kul, istikâmet anlayışını hayatına taşıyabilir. Bu noktada istikâmet isteği, kişinin aşırı uçlardan kaçınmak üzere tedbir almayı dilemesi, dengeli ve tutarlı olmasıdır.³⁴

Âdl ve Hâk isimlerinin gereğince hak, adalet, doğruluk ve tutarlılıkla başkalarına davranan bir kişi, istikâmet anlayışını tecrübe edebilir. Bu noktada Âdl ve Muksît isimlerinin yansımalarıyla diğer insanlara adaletle ve tutarlılıkla davranan bir kişi inanç, bilgi, duygu ve davranışlar arasında bir tutarlılık ve bütünlük oluşturur. Yani duygu ve davranışları arasında tutarlılık olan kimseler Âdl, Muksît ve Hâk isimlerinin etkisiyle hareket ederler. Böylece Adl ve Muksît isimleriyle hareket eden insanlar, her hak sahibine hakkını verirler. Onlar, bu isimlerden kaynaklanan adaleti ilâhî dengeyle uygularlar.³⁵

Âdl ismiyle güçlü anlamsal bağa sahip olduğunu düşündüğümüz bir diğer isim, Hâk ismidir. Çünkü Allah'ın kudretini fark eden bir kul O'nun hak olduğunu ve hakikatin tek sahibi olduğunu da anlar. Böylece Allah'ın Hâk ismi insanın hayatına yansıdığı anda onun diğer insanlara adaletle, doğrulukla ve tutarlılıkla davranması mümkün olur. Böylece kişi adaletle, doğrulukla ve tutarlılıkla davranarak istikâmet anlayışını hayatında hâkim kılar.

Hâk isminin yansımalarıyla insan, Hâkk'ın olduğu yerde hata, yalan ve batılın barınamayacağını bildiği için doğrulukla hareket eder. Sadece sözde değil özde doğru olan insan, doğruluğu, güzelliği ve iyiliği; zulme, çirkinliğe ve kötülüğe tercih eder.³⁶

Hâk ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul, bütün hareketleri esnasında Allah Teâlâ'nın kendisini koruduğu bir kuldur. Hâk isminin yansımalarıyla insan, Allah Teâlâ'nın koruduğu bir kul olduğu için haddini bilir.

³⁴ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı Meal Tefsir*, çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret Yayınları, 1997), 2-3.

³⁵ Sadreddin Muhammed b. İshak Konevî, *Şerhu esmâ'i'l-hüsna, Aşır Efendi, 431*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, 1994), 52.

³⁶ Esmâ Sayın, *Anne Kucağı Namaz* (İstanbul: Nesil Yayınları, 2012), 72-73.

2.7. Sabır Duygusunun Oluşumunda Etkili Olan İsimler

Sabır, insanın kendisini kontrol etmesini sağlar. Sabır, şikâyeti terk etmektir.³⁷ Bu bağlamda sabır duygusunun oluşumunda Sabûr ve Halîm isimleri, önemli bir yere sahiptir. Sabûr isminin anlamı, Allah Teâlâ'nın isyan edenleri cezalandırma hususunda acele etmemesi, onların tevbe etmelerini beklemesi ve onların cezasını geciktirmesi anlamlarına gelir.³⁸

Zorluklara karşı sabırlı olmak için Allah'ın Sabûr ve Halîm ismine sığınmak gerekir. Sabır, tembellik ve atalet değildir. Sabır, istikâmet sahibi olmak adına, insanın başladığı hayırlı işleri sonlandırıncaya kadar o işlerde kararlılık göstermesi ve başarıya ulaşıncaya da azgınlığa ve kibre düşmemek için nefesine hâkim olmasıdır. Yani bu isimler kendisinde yansıyan bir kişi, Allah'a teslim olup tevekkül gösterir.³⁹ Sabûr ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kişi, acı ve sıkıntı anında nefisini tutmayı ve hapsedmeyi başarabilir.⁴⁰ Bu manada sabır nefsin hapisanesinden özgürleşme yolculuğudur. Sabûr ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kişi işlerinde acele etmeden sabırlı davranan bir kimsedir. Bu kul, ibadetlerin zorluklarına nefisini alıştıtırır ve görünürde-gizlide nefisini Allah'ın düşmanlarıyla savaşmaya zorlar. Ardından Allah, kimin uğruna mücadele ettiğini ve niçin mücadele ettiğini ona gösterir.

Sabûr ismiyle anlamsal bağlantıya sahip olan Halîm isminin anlamı Allah Teâlâ'nın isyan edenleri cezalandırmakta acele etmeyerek onların cezalarını geciktirmesidir. Zira Rab Teâlâ, kulunun tevbe etmesini bekler. Halîm ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul, kendisine kötülük yapan bir kimseyi cezalandırmakta acele etmeyen bir kimsedir. Bu kul, kendisine kötülük yapanları bağışlayan, insanların eziyetlerine tahammül eden ve sabırlı olan bir kuldür.⁴¹

Halîm isminin yansımasıyla insan, kendisine kötülük yapanları bağışlayan ve onların verdiği sıkıntılara tahammül eden sabırlı bir insan olduğu için sabır anlayışını kendi manevî dünyasında yaşayabilir. Bu anlamda sabır; nefsin

³⁷ İzzet M. Derveze, *Tefsîru'l-Hadis*, çev. Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen (İstanbul: Ekin Yayınları, 1998), 70.

³⁸ Nakşibendî, *Miftâhü'l-kulûb*, 512.

³⁹ Saruhan, *İslam Ahlâk Esasları ve Felsefesi*, 87.

⁴⁰ Ebû'l-Fazl İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrût: Dârû's-Sadr, 1957), 438.

⁴¹ Seccâdî, *Ferheng-i lügât ve ıstılahât ve tabirât-i irfânî*, 179.

dürtülerine boyun eğmemesidir.⁴² Nefsin isteklerine ancak Halîm isminin yansmasıyla sabır denilen ahlâkî bir güçle sınır koymak gerekir.

Halîm isminin yansmasıyla insan, cezalandırmaya gücü yettiği halde hata yapan kişiyi affeden bir kimsedir. Bu davranışın mükâfatı ise, Allah Teâlâ'nın günahlara dalmaktan onu korumasıdır. Halîm ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir insan, Allah Teâlâ'nın kulunu cezalandırmakta acele etmediğini fark ettiği için sabır anlayışını hayatının merkezine koyar.⁴³ Çünkü sabır, şikâyeti terk etmektir.

Halîm isminin yansmasıyla insan tabiatı yumuşar ve o da, insanlara karşı daha hoş görülür davranır. Dolayısıyla sabır, insana çalışma, yaşama ve başarıya gücü verir. Hayat, sabır ve inançla değer kazanır. Sabır vasıtasıyla kişi, inancını kuvvetlendirmek için pek çok şeyi öğrenmek, öğrendiklerini düşünüp değerlendirmek ve böylece hayatını düzene koymak durumundadır.⁴⁴

2.8. Şükür Duygusunun Oluşumunda Etkili Olan İsimler

Şükür, nimetleri avlayıp onları kendimize bağlamaktır. Eğer kul şükrederse, Allah Teâlâ, onu seçilmiş kullarının arasına katar. Bazıları, Allah'ın sınırsız ikramlarına; bazıları da, Allah'ın kahrına şükrederler. Onların her ikisi de, hayırlıdır. Zira şükür, manevî bir mucizedir ki, nimeti sıkıntının önüne geçirir.⁴⁵ Şükreden bir kul, zekâsı ve kurnazlığıyla Allah'ın nimetlerinin ve ikramlarının artışı izler. O, şükredip nimetlerin artışı izledikçe, şükürü daha da çok artar. Bununla beraber şükür duygusunu oluşturan isimler, Şekûr ve Ğanî isimleridir.

Şekûr isminin anlamı, Allah Teâlâ'nın az bir işe çokça karşılık vermesidir. Tevhid'de Allah'ın ortağı olmadığı gibi rızık vermede de O'nun ortağı yoktur. Şekûr, mutlak anlamda kendisine şükredilmesi gerekenin Allah olduğunu insana hatırlatır. Bu anlamda Allah Teâlâ, “Şayet şükrederseniz, size olan nimetimi mutlaka artırırım.”⁴⁶ buyurmuştur.

Şekûr ismi, insana mutlak anlamda kendisine şükredilmesi ve teşekkür edilmesi gerekenin Allah olduğunu hatırlattığı için insanda, şükür anlayışını

⁴² Şah Veliyyullah Dihlevî, *Hucetullâhî'l-baliğa* (Kâhire: Dârü't-Türâs, 1985), 67.

⁴³ A. Hamdi Aksekî, *Ahlâk Dersleri* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1968), 161.

⁴⁴ Ali Rızâ Aydın, “İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9/3 (2009), 90.

⁴⁵ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, *Fihî Ma Fih*, çev. Selçuk Eraydın (İstanbul: İz Yayınları, 1994), 164.

⁴⁶ İbrahim, 14/7.

geliştirir. Eğer kul şükrederse, Allah Teâlâ, onu seçilmiş kullarının arasına katar. Bu ismin yansımasıyla bütün varlıklar, Allah Teâlâ'ya şükrederler.

Şekûr ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul, sürekli olarak şükür halinde olan ve her nimeti Allah'tan bilen bir kimsedir. Allah'tan gelen bir şey, bazen görünüşte bela gibi görünse de bu kimse, onu nimet olarak görür ve o hale şükreder. Şekûr isminin yansımasıyla kul, her türlü nimeti Allah Teâlâ'dan görerek, Hakka gereği gibi şükreden bir kimsedir.⁴⁷ Bu kişi, her türlü sıkıntı ve iyilikte Allah'ın nimetini gören bir kimsedir. Şekûr isminin yansımasıyla her koşulda Allah'ın nimetini gören insan, nimeti vereni tanıyarak O'nun terbiye ediciliğine inanır. Aslında nimete şükretmeyi Allah'ın ikram etmesi de, bir nimettir.

Şükür, nimeti vereni görerek kişinin kendi şükrünü görmemesidir.⁴⁸ Şekûr ismiyle bağlantılı ve onun anlamını bütünleyen bir diğer isim, Ğanî ismidir. Ğanî isminin anlamı, Allah Teâlâ'nın hiçbir vakit hiçbir kimseye ihtiyaç duymamasıdır. Bu ismi okumaya devam edenler de, Allah dışında hiç kimseye ihtiyaç duymazlar.⁴⁹ Bu noktada Ğanî ismiyle Allah'a şükreden kullar, Allah'tan başka kimseye ihtiyaç duymadan O'na şükrederler ve O'na şükrederken bile şükürden aciz kaldıklarını bilirler.

2.9. Tevâzu Duygusunun Oluşumunda Etkili Olan İsimler

Mütekebbir ismi, Allah Teâlâ'nın her türlü ihtiyaçtan ve eksiklikten uzak olması anlamındadır. Mütekebbir, müminin sıfatı olarak onun, Allah'tan başka her şeyden sırt çevirmesidir. Bu durum kulun dünyayı küçümsemesi; kendisini Hak'tan uzak edecek her şeye sırt çevirmesidir.⁵⁰ Bu bağlamda tevâzu duygusunun oluşumunda Mütekebbir ismi, çok değerlidir.

Tekebbür, Allah Teâlâ'dan daha üstün bir varlık kabul etmemektir. Allah'a inanan bir insanın hayatının merkezinde her şeyden önce Allah, sonra insan ve sonra da diğer yaratılmışlar vardır.⁵¹ Mütekebbir isminin yansımasıyla insan, -büyüklenmeyi hak edenin Rabbi olduğunu bildiği halde- asla O'nun

⁴⁷ Kâşânî, *Istilahâtü's-Sûfiyye*, 115.

⁴⁸ Ebû Bekir Muhammed Kelâbâzî, *Taarruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*, 144

⁴⁹ Toshihiko İzutsu, *Kur'ân'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*, çev. Selahattin Ayaz (İstanbul: Pınar Yayınları, 1996), 267.

⁵⁰ Gazâlî, *İhyâ-ı ulûmi'd-dîn*, 89.

⁵¹ Dihlevî, *Huccetullâhi'l-baliğa*, 78.

büyüklenmediğini bildiği ve kendisini Hak'tan uzak edecek her şeye sırt çevirdiği için tevâzu anlayışı içerisinde hayatını sürdürür.

Mütevazı insan, kendini iyi tanır. Böylece Mütekebbir isminin yansımasıyla tevâzu sahibi olan insan, çok değerlidir ve çok sevilir. Mütekebbir ismiyle yücelik ve büyüklük, ancak Allah Teâlâ'ya aittir ve O'na yakışır.

Mütekebbir ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul, Allah'ın yarattıklarından hiç birisine karşı kendisinde kibir veya üstünlük görmeyecek şekilde Allah'a ve bütün varlıklara karşı mütevazı olan bir kuldür. Böylece o, herhangi bir varlığın suretine tapmaktan uzak durur.⁵²

Mütekebbir isminin yansımasıyla insan, Allah Teâlâ'nın yarattıklarına karşı kendisinde kibir veya üstünlük görmeyecek şekilde Allah'a karşı mütevazı olduğu için tevâzu hali onun ruhuna işlemiştir. Ancak Mütekebbir isminin yansımasıyla Allah Teâlâ, kullarına karşı cömert ve alçak gönüllü olanları, bu dünyada mükâfatlandırdığı gibi öteki dünyada da, hayallerin bile alamadığı nimetlere kavuşturacaktır. Bu nedenle Mütekebbir ismi, iki cihanda da kulun mükâfatlandırılmasını sağlar.

Sonuç

Allah Teâlâ, yarattığı bütün varlıklarla ilahî isimlerine, sıfatlarına ve kendisinin varlığına işaret etmiştir. İnanan insan, ilahî isimleri ahlâkında ve davranışlarında yansıtıkça Allah'ın insana vermiş olduğu duru fitratını kirletmediği için yaratılışını Allah'ın istediği hale getirmiş olur. Sevgi ve aşk duygusunun oluşumunda Vedûd ve Velî isimleri çok etkilidir. Vedûd isminin anlamı, Allah Teâlâ'nın kendisine itaat eden kullarını sevmesidir. Vedûd ve Velî ismi, O'nun Zatının hem sevmeye hem de sevlmeye layık olduğunu gösteren isimlerdir. Böylece insan, bu isimlerle hem Allah'ı hem de bütün varlıkları ilahî ve derin bir sevgiyle sever.

Rahmân ve Rahîm ismi ise, Allah Teâlâ'nın ahirette ve dünyada merhamet etmesi, bağışlaması, sevmesi, sahip çıkması ve rahmet etmesi anlamındadır. Bu bağlamda şefkat duygusunun oluşumunda Rahmân ve Rahîm isimleri çok etkilidir. Doğruluk ve istikâmet duygusunun oluşumunda, Hâdî ve Reşîd isimleri çok etkilidir. Allah Teâlâ, Hâdî ve Reşîd ismiyle hidayete erdiren ve

⁵² Ali Osman Tatlısu, *Esmâü'l-Hüsna Şerhi* (İstanbul: Seha Neşriyat, 1990), 60.

doğru yolu gösterendir. Hâdî ve Reşid isminin yansımasıyla insan, hidayeti hisseder ve başka insanlara doğruluk kaynağı ve yol rehberi olur.

Allah'a güven duygusu olan tevekkülün yanında diğer varlıklara da güveni oluşturan isimler, Vekîl ve Velî isimleridir. Vekîl ve Velî isimlerini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kul, gerçek anlamda her durum şartta Rabbine güvenen ve insanların güvenini kazanan bir kimsedir. Tevbe ve affetme duygusunun oluşumunda Tevvâb ve Ğaffâr isimleri, çok önemlidir. Allah'ın Tevvâb ve Ğaffâr isimleriyle insan hem Allah'ın affediciliğini hisseder hem de diğer insanlara karşı bağışlayıcı ve affedici olur.

Âdl ve Hâk isimlerinin gereğince hak, adalet, doğruluk ve tutarlılıkla başkalarına davranan bir kişi, istikâmet anlayışını tecrübe edebilir. Bu isimleri ahlâkında yansıtan insan, doğrulukla hareket eder; insanlara karşı da dürüst davranır. Sabır duygusunun oluşumunda Sabûr ve Halîm isimleri, önemli bir yere sahiptir. Sabûr ismini ahlâkına ve maneviyatına yansıtan kişi, sabırlıdır ve diğer insanlara da sabırlı ve hoşgörülü davranır.

Şükür duygusunu oluşturan isimler, Şekûr ve Ğanî isimleridir. Şekûr isminin ahlâkına ve maneviyatına yansıtan bir kişi, her durum ve şartta Allah'ın verdiği de vermediğine de şükreder ve insanlara da teşekkür etmeyi ve vefa göstermeyi bilir. Mütekebbir ismi, Allah Teâlâ'nın her türlü ihtiyaçtan ve eksiklikten uzak olması anlamındadır. Mütekebbir, müminin sıfatı olarak onun, Allah'tan başka her şeyden sırt çevirmesidir. Mütekebbir isminin yansımasıyla insan, kendisini Hak'tan uzak edecek her şeye sırt çevirir ve diğer insanlara karşı mütevazı davranır.

Kaynakça

- Akseki, A. Hamdi. *Ahlâk Dersleri*, İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1968.
- Ankaravî, İsmail. *Minhâcü'l-fukârâ*, İstanbul: Rıza Efendi Matbaası, 1869.
- Aydın, Ali Rızâ. "İnanma İhtiyacı ve Dinî Ritüellerin Psikolojik Değeri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9/3 (2009), 88-102.
- Aydın, Mehmet. *Mevlânâ ve Sufizm*, İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayınları, 2007.
- Bayrak, Tosun. *Esmâü'l-Hüsna*, İstanbul: Sufi Kitap Yayınları, 2012.
- Bursevî, İsmail Hakki. *Ferâhu'r-Rûh Muhammediye Şerhi*. haz. Mustafa Utku. Bursa: Uludağ Yayınları, 2004.

- Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Cevziyye, İbn Kayyim. *Medâricu's-salikîn*. Beyrût: Darü'n-Nifâs, 1979.
- Cilî, Abdülkerim b. İbrahim. *el-İnsanü'l-kâmil*. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyyeti, 1997.
- Derveze, İzzet M. *Tefsîru'l-hadîs*. çev. Şaban Karataş, Ahmet Çelen, Mehmet Çelen. İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. *Hucetullâhi'l-baliğa*. Kâhire: Dârü't-Türâs, 1985.
- el-İsfehanî, Râgıb. *el-Müfredât fi'l-garîbi'l-Kur'ân*. İstanbul: Karaman Yayınları, 1986.
- Esed, Muhammed. *Kur'ân Mesajı Meal Tefsir*. çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret Yayınları, 1997.
- Ebû Hâmid Gazâlî, Muhammed. *İhyâ-ı ulûmi'd-dîn*. Kâhire: Müessesetü'r-Riclibî, 1997.
- İbn Manzur, Ebû'l-Fazl. *Lisânü'l-Arab*. Beyrût: Dârû's-Sadr, 1957.
- İskenderî, Atâullah. *el-Hikemü'l-Ataiyye*. şerh. Muhammed Saîd Ramazan Bûtî. Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 2001.
- İzutsu, Toshihiko. *Kur'ân'da Dinî ve Ahlâkî Kavramlar*. çev. Selahattin Ayaz. İstanbul: Pınar Yayınları, 1996.
- Kâşânî, Abdürrezzak. *İstilahâtü's-sûfiyye, letâifu'l-a'lâm fi işarâtı ehli'l-ilhâm*. thk. Muhammed Kemâl İbrahim Cafer. Mısır: el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Amme, 1981.
- Kelâbâzî, Ebû Bekir Muhammed. *Taarruf li mezhebi ehli't-tasavvuf*. Kahire: Mektebetü'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1980.
- Kılıç, Mahmut Erol. *Tasavvufa Giriş*. İstanbul: Sûfi Kitap, 2012.
- Konevî, Sadreddin Muhammed b. İshak. *Şerhu Esmâü'l-Hüsna, Aşır Efendi, 431*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi, 1994.
- Nakşibendî, Mehmet Nuri Şemsüddîn. *Miftâhü'l-kulûb*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1330.
- Öğke, Ahmet. "İbnü'l-Arabî'nin Fusûsu'l-Hikem'inde Ayna Metaforu", *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 10/23 (2009), 78-89.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- Rûmî, Mevlânâ Celâleddîn. *Fihî Ma Fih*, (çev. Selçuk Eraydın), İstanbul: İz Yayınları, 1994.
- Rumî, Mevlânâ Celâleddîn. *Mesnevî-i Mânevî*. thk. Reynold A. Nicholson. Tahran: İntişârât-ı Hermes, 2003.
- Saruhan, Müfit Selim. *İslam Ahlâk Esasları ve Felsefesi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Sayın, Esmâ. *Anne Kucağı Namaz*. İstanbul: Nesil Yayınları, 2012.
- Seccâdî, Seyyid Cafer. *Ferheng-i lügât ve istilahât ve tabirât-i irfânî*. Tahrân: Kitâbhâne-i Tahûrî, 1983.

Sühreverdî, Ebû Hafs. *Avârifü'l-maârif*. Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-Arabiyyi, 1966.

Tatlısu, Ali Osman. *Esmâü'l-Hüsnâ Şerhi*, İstanbul: Seha Neşriyat, 1990.

Tûsî, Ebû Nasr Serrâc. *Lümâ fi Tarihi't-Tasavvufi'l-İslamiyyi*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyyeti, 2001.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Mavi Yayınları, 2001.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı/ Contribution of Authors

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

The authors contributed equally to the study.

Çıkar Çatışması Beyanı / Conflict of Interest

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

İntihal Politikası Beyanı / Plagiarism Policy

Bu makale iThenticate yazılımıyla taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı / Scientific Research and Publication Ethics Statement

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen kurallara uyulmuştur.

In this study, the rules stated in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed
